

कोंकणी कविता आतां लोकभार्शेतल्यान उकती जावपाक लागल्या...

प्रकाश पर्येकार

स गैस्त शांती तेंडूलकार हाचो *मोगऱ्यां आटी* हो कविता संग्रह १९८९ वर्सा उजवाडा आयला. सत्तरी म्हालांत उजवाडा आयिल्लें हें कोंकणी कवितेचें पयलें पुस्तक आनी पयलें कोंकणीय पुस्तक. शांतीक समकालीन आशिल्लें ज्योती जोशी (खडकी) सातत्यान कविता बरयतालें. झिल्लू गांवकार (सावशें) हांणीय कोंकणी कविता रचल्यात. उपरांत सुरेश नायक (वातें) आनी प्रफुल्ला नायक (वातें) ह्या भावा-भयणीच्यो कविता वेगवेगळ्या नेमाळ्यांतल्यान वाचप्यां मुखार आयल्यात. तांचे कविता संग्रह आजून येवंक नात. मुखार प्रकाश पर्येकार (धावें-तार), सर्गेस्त शाबा कुडतरकार (नानोडें), अप्पा बुवा (वाळपय), जानू पिंगळे (धावें-तार), लाडको कुडतरकार (नानोडें), सारिका गांवस (मोर्ले-कॉलनी), गोपिनाथ गांवस (केरी), संहिता कुलकर्णी (होंडा), महादेव गांवकार (सावड्डें), संजय मुळगांवकार (गुळेली), रेश्मा सुर्लीकार (बांदवाडो-पिसुलें), दिपा पर्येकार (धावें-तार), अस्मिता नायक (केरी), अविता अजय गांवकार (सावशें), शिल्पा सावंत (कोपड्डें), शोभा कुडतरकार (नानोडें), दया तेंडूलकार (खोडयें), ह्या आनी हेर कवी/कवयित्रींनी कोंकणी काव्य रचलां. पूण शांती उपरांत वीस वर्सांनी बाय संहिता कुलकर्णीचो *बिंब पडबिंब* (२००९) हो कविता संग्रह आयलो. ताचे उपरांत शाबा कुडतरकार हाचो ताच्या मरणा उपरांत *वावझड* (२०१०) हो संग्रह गोवा कोंकणी अकादेमीन उजवाडा हाडलो. आनी आतां गोपिनाथ गांवस हाचो *घोले घोले* (२०१२) कविता संग्रह आमचे भेटेक आयला. दीर्घ काळा उपरांत सत्तरींत प्रकाशीत जाल्ले हे तीन कविता संग्रह.

चाळीस वर्सां फाटली सत्तरींतली सामाजीक, सांस्कृतीक आनी राजकी स्थिती आयज निश्चितूच बदल्ल्या. ह्या सगळ्या बदलांचें निरिक्षण कवी गोपिनाथान आपले कवितेंत मांडलां. बदलत्या समाज मानसाचो वेध घेतना आपली अशी विचारसरणी कवी वाचप्यां मुखार दवरता. तो तिडकता आनी भडकता. खेपता आनी तापता. शिटकायता आनी समजायता लेगीत. कवी ज्या समाजांत वावुरता, ज्या वाठारांत रावता ताचे समाजीक वेवस्थेचो तो एक घटक आशिल्ल्यान व्यक्ती आनी समाजीक बदलां संदर्भांत तो आपले विचार व्यक्त करीत वता.

बरोवप्याचें एक भावविश्व आसता. काळा प्रमाण ताचेर जाल्ले संस्कार ताच्या आचार विचारांक वैचारीक तासां घालीत आसतात. सैम, समाज आनी लोकसंस्कृताय हांच्या प्रभावान वाडिल्लो साहित्यीक आपलें लेखन करता तेन्ना ताचे लेखणेंतल्यान ताका गवसल्लीं भावस्पंदनां तो शब्दरूपांत मांडीत आसता. समाजांत बदल घडून येवपाक जाय, पूण वांगडा मानवीमुल्यांचेंय संवर्धन जावपाक जाय अशी भुमिका घेवन जगपी कवी गांवस आपले कवितेंत चडसो विद्रोही सूर लायता. समाजांत घडपी वायट बऱ्या घडणुकां संदर्भांत कवी तशें पळोवंक गेल्यार आपउकतावणीच करता. हो आवेग ताचे कडेन खंयच्यान आयलो? हाची जाप कवीच्या आचार-विचारांत आमकां मेळूं येता.

सामाजीक आशय घेवन आयिल्ली गोपिनाथाची कविता समाजांतली ढोंगी वृत्ती, लेंबडेपणां,

लाचारी, दुर्बळेपण, अन्याय, स्वाभिमान हांचेर उजवाड घालता. 'जल्मांक येवच्या पयलींच । हो कित्याक रे मरांक ना' अशें समाजान आपल्याक म्हणचें न्हय वा आपल्या व्यक्तीमत्वाक काळो दग लागचो न्हय अशी जीण कवी जगपाक सोदता ताचो दिश्टावो आमकां 'म्हणान मियां जपतूय' (२१) हे कवितेंत पळोवंक मेळटा.

शिक्षणाचो प्रसार, उद्देगीकरण आनी भुमंडलीकरणाक लागून मनीस विचारान आनी आचारानूय एक सारको बदलत आसा. 'थे आवोय!' (१८) ही कविता चार पिळ्ळ्यां मदल्या बदलांचो परिणाम चित्रायता. काळा प्रमाण मनशाच्या मानसांत जाल्ल्या जिवन-बदलांचें चित्रण करतना कवी आवय (आजी) आनी नातू हांचे भितर जाल्ल्या संवादांतल्यान नातसुनेची मानसीकता वाचप्या मुखार दवरता.

फाटली साबार वर्सां कवी म्हादय न्हंयच्या देंगाणांत भोंवता. म्हादयचो रान परिसर ताका ताच्या खाशेलपणां सयत खबर आसा. तो कित्याक भोंवता? कारण एकूच, म्हादय न्हंये विशीं ताची आशिल्ली निश्टा. कवी म्हादय बचाव अभियानाचो एक वावुरपी आशिल्ल्यान म्हादय न्हंयचो मोग ताचे कवितेंतल्यान व्यक्त जावप सभावीक. 'म्हादय' (४१) 'म्हादय माये' (५९), 'म्हादय गा उल्यात' (९५) ह्यो कविता म्हादय न्हंयच्या अस्तित्वाचें चित्रण करतात. तिचें व्हडपण गायतात. तिच्या पुराय प्रवासाचेर भाश्य करून आपली तिचे विशीं आशिल्ली आपुलकाय आनी मोग उक्तो करतात. पयली कविता जत जाल्यार तिसरी कविता सकारत (सत्तरी तालुक्यांत शिगम्याक करुण्यो उत्सवा वेळार गावपाचो एक दीर्घ गायनाचो प्रकार) ह्या लोकप्रकारांत बरयल्या. हे दोनूय दीर्घ लोककाव्य गायनाचे प्रकार. हांचें गिन्यान कवीक भुरगेपणा सावन आसा. दुसरी कविता गीत प्रकारांत बरयल्ल्यान ह्या तिनूय कवितांचो केंद्रबिंदू संगीत आसा.

आपल्या वाठारांत आशिल्ल्यो वेगवेगळ्यो संस्कृतायो कवीक प्रभावीत करतात. ती परंपरा ताच्या घरांत आसल्यार कवीक ताचें अचूक चित्रण करपाक मेळटाय. हांगा ज्युस्त हेंच जालां. कवीचो पारंपरीक वेवसाय शेत कसोवप आनी बागायत वसोवप. कवी खासा शेतांत राबिल्ल्यान पारंपरीक शेत कसपाचें गिन्यान ताचे कडेन आसा. शेत कसोवपाच्या कामाचो अणभव आशिल्लो हो कवी 'वायगण' (४३) हे जत प्रकारांत बरयल्ले कवितेंत पुराय वांगण शेताची मशागत चित्रायता.

'कित्याक जाया' (५४) हे कवितेंत कवीचो स्वाभिमान दिश्टी पडटा. आपल्या दुख्खाचें भांडवल करून जगपाची वान्सा धरूं नाका अशें तो सांगता. हाका लागून कवी म्हणटा:

...कोणाच्या उरण्या अवसानांत

लंगडत लंगडत

जगांक तरी

कित्याक जाया?

कवीची जीण जगपाची स्वताची अशी वेगळी जिवन पद्दत आसा. म्हणून तो मनशान कशें जगचें हाचेर आपले कवितेंतल्यान भाश्य करता. समाजांतल्या कांय घटकांक तो शिटकायता. शादूर करता. जागे करता. वांकडे वाटेन वचप्याक तो सरळ वाट दाखयता.

'हत्यांका सगळ्यांक' (२२), 'मनीस पेदांक जाये' (३७), 'आतां सांबाळून रावात' (४८), 'तुमी तापयतल्यात' (५७), 'शिरांमारा व्हारान' (६१), 'मियां तुमकां म्हण्टूय' (६३), 'बान्यावरी जगच्या परी' (६९), 'आमी अशे कशे' (७५), 'घायट दिसता' (८७) आनी हेर कांय कवितांनी कवी आपलो विद्रोह व्यक्त करता.

'बान्यावरी जगच्या परी' कवितेंत कवी मनशाच्या घोंगांपोंगांचेर, वृत्ती-प्रवृत्तीचेर भाश्य करता. मनीस बेनुल्ल जावन दुसऱ्याच्या जिवार जगपाक सोदता. जितलें मेळत तितलें ताका थोडें जाता. पूण अशी परिस्थिती सर्वूयकाळ उरना हो विचार मनीसजातीक पटोवन दिवपाक कवीन झाडार जावपी 'बान्या'ची, म्हळ्यार बेनुल्लेची, देख दिल्या. 'शिरांमारा व्हारान' ही कविता अंधश्रद्धेचे भक्तीक पडूं नाकात म्हण सांगपी आनी आपुणूच ताका बळी पडपी व्यक्तीचें चित्रण करून समाजांतले दोंगी विचारसरणीचेर बळी मारता.

'आतां सांबाळून रावात' ही कविता म्हळ्यार आनीक एक विद्रोहाचें केण. उज्याच्या किट्टींनी कवी आपल्याच लागींच्या मनशांक धगाचो हुलोप दिवंक सोदता. आमचो तुमी स्वताच्या फायदया खातीर वापर करीत रावले. तुमी आमकां पेटयले, आमी पेटत गेले. दुसऱ्यांचे पांय वेळा काळार चाटीत गेले. दुसऱ्यां मुखार मानो बावगयत रावले... हें शोशण, ही लाचारी कवीक सोंसना, म्हणून तो विरोधाची भास उलयता. एका अर्थान प्रस्थापितां आड, आपल्याच लागींच्या मनशां आड केल्लें एके तरेचे बंडूच हें... हांगा कवी तांचे सारको जावंक पळयना. तो आपूण आसा तसोच रावपाक सोदता. ताका लागून तो म्हणटा:

अस्तित्व खुंटयाळ्याक मारप

आमच्या तत्वांत बसाना

आमी तशे जल्माचेच

अवर्चिनमारे

तुमच्यावरी आमी आमचेर

कसलोच शिक्को मारून घेवपी न्हूं... (५०)

स्वार्थी मनीस खंयच्याय थराक वचून दुसऱ्यांचें लेंबडेंपण करता आनी संद मेळटा त्या वेळार आपलो स्वार्थ सादोवन घेता. कवी हे प्रवृत्ते आड आसा. आपल्याक वापरून घेवपी दोंगीपणा आडूय तो आवाज उठयता. म्हणून कवी म्हणटा:

असां जगांक जायां

तसां जगांक जायां

हीं तुमचीं सदचीं

चोध्याल्लीं भाशणां आयकान

भिरभिरी मारता... ('मियां कुमकां म्हण्टूय')

स्वाभिमान घाणाक दवरून आनी समाजसुधारणेचीं म्होंवाळीं तोंडार घालून मिनोवप्यांक हांगा कवी जाप विचारता. चमडी बचाव करपी संधीसाधू वेगडी समाजसुधारकां आड तो आपलो निशेध व्यक्त करता आनी म्हणटा 'शी./ तुमच्या.... / मियां स्वाभिमानां आसूंय / तुमच्यावरी न्हूं...'

अन्यायाक बळी पडून लेगीत मुखार जीण तशीच जगप, आनी

दुसरे वटेन अन्याय जाला, जाता आनी जावपाचो आसा म्हण पेद्रून ठपठप ह्यो दोन वेगळ्यो गजाली. पयली गजाल सर्वसामान्यपणान सगळे कडेन आमकां पळोवंक मेळटा. पूण तिची जाणविकाय जातकच वेगवेगळे तरेन तिचो निशेध करपांत मनशाचो स्वाभिमान दिश्टी पडटा. हो स्वाभिमान कवीक अपेक्षीत आसा.

"तुमी तापयतल्यात" ही विद्रोही सूर घेवन आयिल्ली आनीक एक कविता. खोंट मारीत थंय पाणी काडपाची तांक आसतना लेगीत आमचे शक्तेची आमकां जाणविकाय जाली ना अशी खंत व्यक्त करीत ऋची हांगा बंडगिरीची भास उलयता:

आतां तुमचां आदान

आमचे जुलीर तापचां ना

आमचे जुलीर आतां

आमचांच आदान तापतलां (५८)

आयचे राजकी फुडारी लोकांक मेळत तें वांट्टात आनी लोक तें हात मुखार करून घेतात. एका काळार हातांत फुटकी कवडीय नासतना आमी केन्ना अशी लाचारी केली ना. आतां मात आमी हात, पांय, बुद्द आनी तकलीय राजकी लोकांक विकतात अशी खंत कवी "आमी अशे कशे" हे कवितेंत उकतायता.

कवीचो अंतस्वर विद्रोही. जें घडटा, जें चल्लां-आनी जाणीवपूर्वक चलयलां ताचो ताका रग येता. जें मनाक पटना ताचो तो कवितेंतल्यान निशेध करून समाजसुधारणेचें व्रत अचळय आपल्या खांदार घेता.

ह्या संग्रहांतली कविता म्हळ्यार कवीच्या मनांत चलिल्ल्या संघर्शाचो आविश्कार. हो संघर्ष हालींचो न्हय. भुरगेपणा सावन कवीन जें वायट बरें आपणाल्या परिसरांत पळयलां, भोगलां आनी पचयलां ताचो अर्कूच कवीन आमचे मुखार काव्यांतल्यान मांडला.

उदरगतीच्या नांवा खाला फकत भौतीक विकास जाला ही जाणीव जातकच कवी तडफडटा. बाह्यविकास खरो विकास न्हय. मनशाची खरी उदरगत जातली जाल्यार ताचो मानसीक विकास जावप गरजेचो. ह्या म्हत्वाच्या मुदत्याचेर बोट दवरून कवी "कसां सुदरना" (२९) हे कवितेंत म्हणटा :

आमच्या/देवळांतलो/दिवो/पेटाना/माज्यांतलो/स्वाभिमान/

उटाना/तिडकीन/ माजो/आवाज/फुटाना/शिरशिरान/माजा/ आंग/ आजू/ जुटाना... (३२) कारण राजकारण्यांच्या आदारान आमकां देवळां बांदिल्लीं जाय. पूण त्याच देवाची सेवा करपाक कोणाक नाका. गांवांत गांवकारकी मिरोवप्यांचीं तोंडां मात अश्या वेळार धा कडेन आसतात. गोंयच्या, आनी चड करून सत्तरींतल्या गांवां गांवांत दिसपी हें विदारक चित्र कवीन वयले कवितेंत मांडलां.

हो कविता संग्रह घोले घोले ह्या नांवान उजवाडा आयला. ह्या नांवाची एक कविता ह्या संग्रहांत आसपावल्या. सत्तरीची सामाजीक फाटभूंय घेवन आयिल्ली ही कविता सुचकतायेन खूब कितें सांगून वता. 'स्वाभिमान खुंट्याळ्याक काय रे न्हायल्यात? कित्याक वाडटात पांय तुमी? कित्याक झरयतात जुती?' अशे तरेच्या प्रस्नांनी हे कवितेची सुरवात जाता. हे प्रस्न आसात सत्तरींतले शिक्षीत तरणे पिळगे खातीर. आपलीं शेतां - भाटां पडोवन उडोवन आयचे तरणाटे आपल्याक नोकरी मेळची म्हण लाचार जावन राजकारण्यांचे फाटल्यान धांवतात

तांकां कवी आड्यावन घरता, आनी लेंबडेपण आनी हाँजी हाँजी करचे परस बंड परवडलें म्हण सांगता. सत्तरींतल्या कांय कर्तुत्वी व्यक्तींचीं नांवां मुखार करून स्वाभिमानान जगपाचो मंत्र तांच्या काळजांत फुंकून म्हणटा :

घोलेऽऽ घोलेऽऽ घोलेऽऽ घालीत

पेटयात स्वाभिमानाचे सुरींग

भियाशात, फाटीं सरशात

भिकेक लागतल्यात

घालात घोलेऽऽ घोलेऽऽ घोलेऽऽ (६७)

ह्या कविता संग्रहांतली सगळ्यांत उजवी बाजू म्हळ्यार कवीन वापरिल्ली थळावी भास. सगळी कविताच सत्तरींतल्या गावुणग्याची भास उलयता. कवीची ती बोली जाल्ल्यान ताणें ती नकसूटपणान कवितेंत केळयल्या. पेडणें तालुक्यांतल्या शशिकांत पुनाजी हाणें आपल्या गाज (१९९३) ह्या कविता संग्रहांतल्या कांय कवितांनी पेडणेचे बोलयेचो वापर कांय कवितांनी केल्लो पळोवंक मेळटा. आनी ताचे उपरांत आतां गोपिनाथ गांवस आपली कविता आपलेच बोलयेंत बरयता ही कोंकणी साहित्याच्या मळार घडिल्ली म्हत्वाची घडणूक.

"उमाळो" ह्या माथाळ्या खाला बरयल्ल्या मनोगतांत कवी आपले कवितेचे भाशे विशीं आपलें मत मांडटना म्हणटा, "तुमी म्हण्टल्यात मियां आमच्या गांवांतल्या बोली भाशेंतल्यानच कविता कित्या बरयल्यो काय, हेकां प्रमाण कोंकणी बरोवंक कळाना काय, कोंकणी कळटा, कळाना कित्याक. आमची भाशा मरे आमकां खूप काय शिकयता ह्या आमी केन्नाच इसरांक जायना... माजे लोकभाशेन माकां घडयला, वाडयला आनी माज्यांत स्वाभिमान जागो केला... माजे बोली भाशेचां म्हणजेच लोकभाशेचां वेगळेपण माज्या गोंयच्या सगळ्या गोंयकारांक कळ्यांचां, तिथेची गोडसाण काय आसा ह्या कळ्यांचां, माजी भाशा शब्दरचान उरची म्हणान माजी कविता माजे भाशेंतल्यान येयल्या..." (पानां: पांच-स)

कोंकणी काव्य मळार बोली भाशेंत काव्य लेखन करपाचे खूब कमी प्रयोग जाल्यात. अशे तरेचे प्रयत्न वेगवेगळ्या बोलयांतल्या कवींनी जाणीवपूर्वक करपाक जाय. कारण साहित्यीक आपले अभिव्यक्ती खातीर त्या वाठारांतल्या समाजाची भास वापरता तेन्ना ती साहित्यकृती सदांच उजवी थारता. आनी दुसरे वटेन कोंकणी भाशेच्या विकासाक ताचे मोलाचो हातभार लागता.

बोली भास, विद्रोही सूर आनी हातूंतल्यान उक्तो जाल्लो सैममोग ह्या तीन म्हत्वाच्या गजालींक लागून कवी गोपिनाथ गांवस हाचे हे कवितेन कोंकणी काव्य मळार एक वेगळी सुवात निर्माण केल्या. कवीक आनी ताचे बोली भाशेंतल्यान प्रगट जाल्ले कवितेक आमी मना पसून येवकार दिव्या.

घोले घोले

गोपिनाथ विष्णू गांवस

केरी-सत्तरी : लोका प्रकाशन २०१२

पानां: १०४, मोल: ९० रु.

(संपर्क: ०८३९०३०३५४६)